

УДК 37.047:61-057.875

*Ганна Кардашевська,
аспірант Луганського
національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті визначена сутність ціннісних орієнтацій з точки зору філософії, соціології, психології, педагогіки; розглянуті системи ціннісних орієнтацій студентської молоді, запропоновані сучасними дослідниками; виявлено професійну спрямованість як окремий напрям в дослідженні проблеми формування ціннісних орієнтацій; охарактеризована система професійних ціннісних орієнтацій; висвітлено чинники та засоби формування системи професійних ціннісних орієнтацій.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, професійна спрямованість, система професійних ціннісних орієнтацій, студент-медик.

В статье определена сущность ценностных ориентаций с точки зрения философии, социологии, психологии, педагогики; рассмотрены системы ценностных ориентаций студенческой молодежи, предложенные современными исследователями; выявлено профессиональную направленность как отдельное направление в исследовании проблемы формирования ценностных ориентаций; охарактеризована система профессиональных ценностных ориентаций; освещены факторы и средства формирования системы профессиональных ценностных ориентаций.

Ключевые слова: ценностные ориентации, профессиональная направленность, система профессиональных ценностных ориентаций, студент-медик.

The essence of value orientations in the view of philosophy, sociology, psychology, pedagogy is considered in the article; the systems of value orientations of students are determined; a professional direction is identified, as a separate problem in the study of the formation of value orientations; the system of professional value orientations was characterized; the factors and means of formation of professional values are illustrated.

Key words: value orientations, professional direction, the system of professional values, a medical student.

Категорії «цінність», «ціннісні орієнтації» привертають значну увагу сучасних дослідників в галузі філософії, соціології, психології та педагогіки. Проблема професійних ціннісних орієнтацій посідає одне з центральних місць у дослідженнях формування особистості майбутнього професіонала.

В наукових дослідженнях з проблем цінностей, ціннісних орієнтацій представлена низка тлумачень, концепцій, теорій, що розкривають сутність ціннісних орієнтацій, а також цінностей як одного з джерел їхнього формування. Ціннісні орієнтації виступали предметом дослідження багатьох науковців протягом останніх років. Дослідники С. Васьковська, О. Власенко, І. Волощук, Т. Дем'янчук, В. Дряпіка, А. Жаров, Е. Зеєр, Н. Зикова, О. Картавих, Н. Максимчук, О. Набока, С. Петрякова, В. Тюріна, О. Тюрін, О. Уваркіна та ін. вивчають процес формування ціннісних орієнтацій в процесі здобуття професійної освіти. Проте, переважна більшість дисертацій (Ю. Белова, В. Волкова, О. Гданська, С. Єрмакова, Г. Єскіна, В. Кузнецова, Н. Максимчук та ін.) присвячена проблемі формування ціннісних орієнтацій майбутніх вчителів і діячів культури. Проблемі формування професійних ціннісних орієнтацій у студентів медичного університету присвячена незначна кількість наукових пошуків сучасних дослідників.

Метою статті є висвітлення сутності професійних ціннісних орієнтацій в сучасних наукових дослідженнях.

Спираючись на погляди науковців, зазначимо, що поняття «ціннісні орієнтації» виникає на перетині наук про людину та суспільство. У сучасних дослідженнях феномену ціннісних орієнтацій, їх структури та процесу формування в особистості виокремлюється декілька аспектів розгляду: філософський, соціологічний, психологічний, педагогічний.

Так, філософія розглядає ціннісні орієнтації як основу цілепокладання, як вираження загальних типів відносин між суб'єктами в контексті певних явищ, ідей, фактів, які виникають на підставі певної оцінки й значущості для суб'єкта (А. Абішева, С. Анісімов, М. Бахтін, В. Блюмкін, Г. Вижлецов, М. Каган, С. Клепко, Л. Коган, К. Льюїс, М. Мамардашвілі, М. Попов, О. Разін, М. Розов, І. Степаненко, Л. Столович, В. Тугарінов, Л. Франк, І. Фролов, Н. Чавчадзе, Т. Ящукта).

Соціологія аналізує ціннісні орієнтації через характеристику соціальних якостей особистості, її відношення до навколишнього світу, статусу та ролі в структурі суспільства (Н. Боєнко, В. Водзинської, О. Здравомислова, І. Кона, А. Маслоу, В. Ольшанського, Т. Парсонса, М. Рокича, А. Ручки, І. Суріна, І. Федосової, В. Ядова).

Соціально-психологічний напрям розглядає ціннісні орієнтації як елемент внутрішнього світу індивідуума, вказує на їх соціальну обумовленість (К. Абульханова-Славська, О. Леонт'єв, Ю. Шерковін, В. Шепель, К. Шорохова). Соціальні психологи визначають ціннісні

орієнтації як інструмент соціалізації особистості, адаптації до соціальних норм і вимог; розглядають їх як систему соціальних установок, за допомогою яких індивід або група аналізує ситуацію та вибирає відповідний спосіб дії [7].

Психологія досліджує ціннісні орієнтації як елемент вищих мотиваційних структур життєдіяльності людини, їх засвоєння є результатом власної внутрішньої активності кожного індивіда. Вивченню ролі суспільно-соціальних відносин у формуванні ціннісних орієнтацій присвячені дослідження Д. Андреєвої, Л. Анциферової, О. Донцова, В. Мухіної, Б. Паригіна та ін.

М. Яницький зазначає, що формування системи ціннісних орієнтацій особистості можливе лише при наявності системи засобів і умов, які забезпечують її формування [20]. На думку психолога і соціолога І. Кона, система ціннісних орієнтацій формується під впливом суспільного виховання, пропаганди, в результаті «розширення кола дій і відповідальності, розвитку інтелекту, емоцій та волі» [8, с. 367].

І. Бех пов'язує формування ціннісних орієнтацій з мотиваційною сферою і вважає, що в основу виховання особистості має бути покладена «Я – мотивація», тобто ядро особистості. Лише в результаті такого виховання можуть виникнути стійкі самоцінні морально-духовні орієнтації особистості [1, с. 84].

Педагогічна наука розглядає сутність поняття «ціннісні орієнтації» та процес їх формування. К. Платонов, О. Каменська розглядають ціннісні орієнтації як систему спрямованості інтересів, прагнень і потреб особистості [6; 15].

Дослідники Л. Жиліна, С. Мукомел, О. Набока, Н. Фролова, С. Шандрук вивчають механізми формування ціннісних орієнтацій особистості та виокремлюють ціннісні мотиви: мораль, роботу, самостійність, ставлення до свого соціального оточення, колективізм та ін. [5; 13–14; 19]. Р. Кубанов поділяє систему ціннісних орієнтацій студентської молоді на три взаємопов'язані компоненти: 1) матеріально-економічний, 2) духовно-гуманітарний, 3) раціональний. Слід зазначити, що духовно-гуманітарні ціннісні орієнтації дослідник поділяє на індивідуально направлені або етичні, і колективно направлені або політичні ціннісні орієнтації, при цьому індивідуально направлені або етичні ціннісних орієнтації, в дослідженні розглядаються як симбіоз моральних, релігійних й естетичних орієнтацій [10].

В. Кузнецова виділяє гуманістичні ціннісні орієнтації: життя; доброта; любов до ближнього; співчуття; справедливість; совість; глибока повага людської гідності. Основою формування гуманістичних цінностей студентів дослідниця називає гуманістичну освіту, завдання якої полягає в зосередженні духовної енергії молоді, вдосконаленні моральної свідомості, підготовці молодого покоління до подальшого життя в соціумі, вихованні

гуманістичного типу поведінки [11].

Окремим напрямом у вивченні процесу формування ціннісних орієнтацій є дослідження професійного становлення молоді як важливого фактора формування ціннісної сфери особистості. Система професійних ціннісних орієнтацій функціонує в системі загальнолюдських цінностей.

Професійні ціннісні орієнтації соціально направлені, що відображається в нормативно-правових актах та інструкціях, які регулюють професійну діяльність фахівця [12]. На думку Є. Климова, кожна професійна група передбачає певний сенс діяльності, систему цінностей [9]. Л. Ведерникова, Н. Сушик відносять до чинників та засобів формування професійних ціннісних орієнтацій студентів інформованість майбутніх фахівців про зміст та специфіку професії [17].

О. Горбенко пропонує таку систему професійних цінностей: 1) ключові, базові цінності (життя, здоров'я, особистість, гуманізм, добро, справедливість, рівність, щастя та ін.); 2) соціально-регламентуючі цінності (доброта, милосердя, моральна вихованість, соціальна зрілість, порядність, активність, любов до людей); 3) колегіально-регулювальні цінності (колегіальність, професійна репутація, доброзичливість, довіра, взаємодопомога, здатність визнавати свої помилки); 4) професійні цінності (любов до професії, сприйняття себе як спеціаліста, вимогливість до себе, професійна честь, професійна гідність, потреба у постійному професійному самовдосконаленні) [2].

Дослідження в сфері медичної психології, присвячені проблемам психології взаємовідносин лікаря і пацієнта (Л. Бурлачук, І. Вольперт, М. Ельштеїн, В. Ніколаєнко та ін.); вивченню специфіки медичної діяльності (І. Вітенко, М. Кабанов, К. Платонов, Л. Супрун та ін.); дослідженню емоційної сфери фахівців-медиків (Т. Гаврилова, В. Філатов, І. Юсунов), проте незначна кількість досліджень присвячена формуванню особистості студентів вищих медичних навчальних закладів.

О. Уваркіна здійснює спробу системного аналізу ціннісних орієнтацій студентів-медиків [18]. Ю. Дерябкін розглядає світоглядно-мотиваційну свідомість студентів вищої медичної школи, за допомогою вивчення рівня їх гуманістичної свідомості [4]. Т. Скрябіна аналізує роль дисциплін соціально-гуманітарного циклу на процес формування ціннісних орієнтацій студентів вищої медичної школи [16]. Т. Дем'янчук вивчає виховний вплив позааудиторної діяльності на процес формування професійних ціннісних орієнтацій майбутніх медичних працівників [3].

Отже, виховання в навчальному закладі здійснюється як у навчальному процесі, так і поза ним – у позанавчальній діяльності. Позанавчальна робота вищої школи як одна зі складових професійної освіти значною мірою сприяє формуванню ціннісних, моральних і професійних орієнтацій майбутніх фахівців.

Отже, спираючись на численні дослідження, можна зробити

висновок, що система ціннісних орієнтацій відображає ідеологію і культуру суспільства, до якого належить індивід, їх змістовна наповнюваність адекватна системі цінностей суспільства. Необхідно відзначити, що проаналізовані дослідження з зазначеної проблематики не вичерпують багатоаспектність процесу формування професійних ціннісних орієнтацій у студентів. В подальшому дослідженні ми передбачаємо вирішення таких питань: 1) виявити особливості професійних ціннісних орієнтацій студентів-іноземців, які навчаються з медичних спеціальностей; 2) дослідити позанавчальну діяльність іноземних студентів вищої медичної школи та знайти нові шляхи оптимізації виховного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 124–126.
2. Горбатова М. М. Исследование структуры ценностей студентов как особой стратификационной группы / М. М. Горбатова, М. А. Ляхова // Вестник Кемеровского Государственного Университета. – 2005. – № 2(22). – С. 57–64.
3. Дем'янчук Т. О. Виховання студентів вищих медичних навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації в позааудиторний час : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. Т. Дем'янчук. – К., 1998. – 17 с.
4. Дерябкін Ю. І. Рівень гуманістичної свідомості студентів-медиків / Ю. І. Дерябкін // Актуальні проблеми формування особистості лікаря у студентів-медиків : матеріали VII наук.-практ. конф. – К., 2007. – С. 148–149.
5. Жилина Л. Н. Проблемы потребления и воспитания личности / Л. Н. Жилина, Н. Т. Фролова. – М. : Мысль, 1969. – 175 с.
6. Камінська О. М. Формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів у навчально-виховному процесі технічного університету : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / О. М. Каменська. – Ужгород, 2012. – 25 с.
7. Кон И. С. Социология личности / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1967. – 383 с.
8. Кон И. С. Социология личности : избр. психол. труды / И. С. Кон. – Воронеж : МОДЭК; М. : Моск. психол.-соц. ин-т, 1999. – 555 с.
9. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения / Е. А. Климов. – Ростов н/Д : Феникс, 1996. – 512 с.
10. Кубанов Р. А. Формування ціннісних орієнтацій у студентської молоді в умовах культурно-освітнього простору Донбасу : дис. ... кандидата пед. наук : спец. 13.00.04 / Кубанов Руслан Анатолійович. – Луганськ, 2010. – 227 с.

11. Кузнецова В. Г. Формування гуманістичних цінностей у майбутніх вчителів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. Г. Кузнецова. – Луганськ, 2001. – 20 с.
12. Кучина А. В. Формирование профессиональных ценностных ориентаций будущего специалиста по социальной работе в вузе : автореф. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02. «Теория и методика обучения и воспитания» / А. В. Кучина. – Кострома, 2002. – 26 с.
13. Мукомел С. А. Формування духовних цінностей старшокласників в умовах соціально-виховуючого середовища : дис. ... кандидата пед. наук : спец. 13.00.05 / Мукомел Світлана Анатоліївна. – Луганськ, 2005. – 308 с.
14. Набока О. Г. Формування ціннісних орієнтацій у старшокласників спеціалізованих класів економічного профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. Г. Набока. – Слов'янськ, 2001. – 20 с.
15. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К. К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – 254 с.
16. Скрябіна Т. О. Формування ціннісних орієнтацій студентів вищих медичних навчальних закладів у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу: Дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Т. О. Скрябіна. – Луганськ, 2010. – 227 с.
17. Сушик Н. С. Педагогічна технологія формування гуманістично-професійних якостей майбутніх фахівців : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Н. С. Сушик. – Івано-Франківськ, 1996. – 23 с.
18. Уваркіна О. В. Системний аналіз ціннісних орієнтацій студентів-медиків / О. В. Уваркіна // Актуальні проблеми формування особистості лікаря у студентів-медиків : матеріали VII наук.-практ. конф. – К., 2007 – С. 35–36.
19. Шандрук С. І. Виховання ціннісних орієнтацій старшокласників засобами масової інформації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / С. І. Шандрук. – Кіровоград, 2001. – 20 с.
20. Яницкий М. С. Ценностные ориентации личности как динамическая система / М. С. Яницкий. – Кемерово : Кузбассвузиздат, 2000. – 204 с.